

Nr 236.

Av herr **Lindhagen**, om värnpliktigas skyddande mot förlust av arbetsanställningar.

Det ställer sig så hänsynslöst, att talrika värnpliktiga genom tvångstjänstgöringen förlora, utom liv och hälsa, såsom redan erinrats, jämväl sin utkomst. Genom inkallelse till militärtjänstgöring ryckas dessa värnpliktiga ur sin miljö och det lilla rotfäste de lyckats förskaffa sig. Det blir deras ensak att, sedan man från militärtjänsten blint släppt ut dem igen i världen såsom frigivna fångar, söka reda sig bäst de kunna.

I känslan av det oerhörda i ett sådant behandlingssätt har räckts de förörrättade ett litet halmstrå genom lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigas skiljande från tjänst eller arbete. Denna gäller dock blott frånvaron från anställning för värnpliktsövning om högst sextio dagar eller mobiliseringsövning. Denna författnings hjälplöshet är ägnad att väcka nästan medlidande. Den överlämnar till och med åt de värnpliktiga att uttaga ett skadestånd genom rättegång, om frivillig överenskommelse ej träffas. En sådan rättegång kommer sällan eller aldrig till stånd på grund av de omkostnader och ovissa öden, som vila över ett sådant företag.

Erfarenheter om denna lags otillräcklighet föranledde 1916 års riksdag i anledning av väckta motioner att ifrågasätta lagens utsträckning även till de fall, att vapenövningens längd översteg sextio dagar, ävensom förtydligande att med »annans tjänst» jämväl förstods statens eller kommunens tjänst. Någon skyldighet för staten att taga hand om de värnpliktigas ersättningstalan, i stället för att tanklöst lägga även den bördan på de rättslösa unga männen, blev icke föremål för någon uppmärksamhet.

Denna framställning, som inkom den 8 maj 1916 till justitiedepartementet, remitterades först den 23 påföljande november till socialstyrelsen. Den senare har därefter den 20 januari 1923 inkommit med utlåtande, vadan framställningen i över sex år legat hos styrelsen.

I sitt yttrande kommer socialstyrelsen till det resultat, att den av riksdagen begärda lagstiftningsåtgärden icke kan förordas. Det framhålles särskilt, att även i kollektivavtalen uppsägningstiden för arbetsanställda i regel vore synnerligen kort eller ingen alls. Arbetsgivaren kunde lätt undandraga sig de tillämnade skyldigheterna. Han hade i regeln att endast någon kort tid före skyldighetens inträdande uppsäga den anställde eller ock efter den anställdes påbjudna återtagande nästan omedelbart uppsäga och avskeda honom. Om detta på något sätt kunde genom tvångsföreskrifter förebyggas,

måste befaras, att arbetsgivare allmänt skulle undvika att överhuvudtaget anställa personer, som hade att fullgöra sådan tjänstgöring.

Svårigheterna att på den gällande och till utvidgning ifrågasatta lagstiftningens grund komma tillrätta med dessa missförhållanden äro sannolikt oöverbanneliga. Visst är emellertid, att kronan icke utan grov kränkning av rättvisan kan tillåta sig denna hänsynslöshet vid sidan av uttagningen till militärtjänst. Det finns ingen rimlighet i att lägga denna extra börda på de värnpliktiga och icke heller i dess väsentliga utsträckning på arbetsgivarna, som måste tillse, att deras näringar upprätthållas och ej alltid kunna påräkna skickliga vikarier. De senares avskedande efter en kort tjänstgöring för att lämna rum åt den återinträdande värnpliktige är lika litet en skäligen ordning. Visst är vidare, att icke heller genom en teoretisk förpliktelse för arbetsgivaren att giva ett fullt tillräckligt skadestånd skall i tillämpningen ernås något, som ens i någon mån kan betecknas såsom försvarligt.

Det är sorgligt, vad de värnpliktiga kunna utsättas för genom statens förmyndelser. Man tänker icke på konsekvenserna eller är icke betjänt med att på allvar beskåda dem. Ingenstädes någon hjälpande hand. Statsmakten slumrar. Den förorättade får resignera inför ödet. Någon annan utväg finnes icke.

Något brådskande ärende har inom departementen detta tydligen icke ansetts vara. Militärväsendet är uppbyggt på brutaliteten i världen, och det har icke utrymme för någon filantropi. Därest fortfarande den manliga ungdomen pålägges bördan av den allmänna värnplikten, bör emellertid denna sak uppmärksammas samt föranleda rättelse eller en öppen bankruttförklaring från statsmaktens sida.

Av dessa skäl hemställdes av mig vid 1924 års riksdag om sådan ändring i lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete, att:

1:o sådant skiljande, på sätt riksdagen redan år 1916 ifrågasatte, icke måtte ifrågakomma;

2:o skäligen hänsyn dock härvid toges jämväl till husbonden eller arbetsgivaren, ävensom till den, som under värnpliktigs tjänstgöring upprätthölle hans tjänst eller arbete; samt

3:o gottgörelsen för skada genom mistning av anställning utginge efter skadans fulla värde med hänsyn jämväl till bristande framtidsutsikter samt betalades opåmint av staten, vilken sedan i mån av fog och billighet finge hålla sig till husbonden eller arbetsgivaren.

Utskottet hemställde enhälligt utan anförande av något särskilt skäl, att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Under debatten i första kammaren anfördes å utskottets vägnar genom herr Wigforss, att utskottet nog på denna punkt intagit sin ståndpunkt av verkliga allvarliga betänkligheter i sak. Det vore nämligen sade han, såsom motionären själv erkänt, en rätt besvärlig historia att söka hindra dessa av-

skedanden på lagstiftningens väg. Om någon däremot kunde fundera ut någon praktisk utväg till lösning av frågan, kunde saken kanske tagas under övervägande. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Uppmaningen att stå till tjänst med en praktisk utväg tillmötesgår jag genast. Missförhållandet undanröjes totalt genom den allmänna värnplikens avskaffande. Bibehålles värnplikten bör det dock ej stå statsmakten öppet att allenast bekvämligen blunda för denna otillständiga expropriation utan ersättning av värnpliktiges livsuppehållen. I varje händelse tillkommer det regeringen att fatta beslut om 1916 års riksdagskrivelse. Ett sådant beslut borde ha meddelats i samband med förevarande propositioners framläggande och riksdagen på samma gång öppet meddelas underrättelse om beslutets resultat. Oaktat påminnelsen förra året har icke heller den nu föreliggande propositionen sysselsatt sig med denna viktiga sak eller eljest inlåtit sig på 1916 års riksdagskrivelse.

På grund av vad sålunda anförts och under hänvisning till innehållet i de förenämnda yrkandena vid 1924 års riksdag hemställes:

att riksdagen med anledning av propositionerna nr 50 och 51 om försvarsväsendet ville besluta eller hos regeringen begära övervägande och förslag:

1:o) i syfte att den statliga expropriationen i talrika fall av de värnpliktigas förvärvsanställningar måtte upphävas eller åtminstone ske mot lämnad fullgod gottgörelse för därigenom vållade förluster och mer eller mindre långvariga lidanden;

2:o) till sådan ändring i lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete, som av 1916 års riksdag begärts, eller ock en offentlig förklaring om anledningarna till att denna framställning icke kunnat bifallas.

Stockholm den 21 mars 1925.

Carl Lindhagen.

